

2. Antisemitisme en antivrijmetselarij

Universiteiten kleuren zwart en wit

Het antisemitisme en de antivrijmetselarij, die tijdens het interbellum in heel Europa opborrelen, krijgen vanaf de Duitse bezetting ook vrij spel in ons land. Duitsland kiest de Gentse universiteit en de ULB uit als bruggenhoofden om de nazi ideologie te verspreiden. Een aantal professoren zal de stap zetten naar de collaboratie, anderen gaan in het verzet. De Joodse en vrijmetselaars professoren, assistenten en studenten zijn kop van Jut en worden uit hun functies ontheven. Een aantal van hen wordt gedeporteerd en omgebracht in de uitroeiingskampen. De tegenstelling tussen zwart en wit laait het hevigst op in de faculteiten geneeskunde.

Tijdens het interbellum was het antisemitisme wijd verspreid in fascistische kringen van het VNV en Rex, maar ook in de conservatieve katholieke milieus. Een systematische vergelijking, door de eeuwen heen, tussen het oude christelijke 'canonieke' antisemitisme en het antisemitisme van de nazi's, werd uitvoerig beschreven door Raul Hilberg in het standaardwerk over de Holocaust: *De vernietiging van de Europese Joden*.

ren, ondertekend door 154 professoren waarvan 90 uit Brussel. Daarin protesteren zij tegen "les violences et les mesures d'exception dont sont l'objet certaines catégories de citoyens allemands et notamment les juifs, en raison uniquement de leurs origines, de leurs croyances ou de leurs opinions".

Het universitaire landschap in België bestond toen uit twee vrije en twee rijksuniversiteiten. De sinds 1930 vernederlandste universiteit Gent en de Université de Liège hin-

onder meer in de Beenhouwersstraat in Brugge, in het lokaal van de in 1940 bij wet verboden loge.

Dokter Ouwerx publiceerde in 1939 lijsten van vermeende vrijmetselaars, zowel in *La Libre Belgique*, als in *Volk en Staat en Le Pays Réel*, kranten van VNV en Rex, en het anti-maçonnieke tijdschrift *Les Cagoullards démasqués*. In 1940, na de Duitse inval, recidiveert hij als verklikker met een nieuwe uitgave *Les Précur-*

voor de oorlog in ons land gepropageerd werd, leidde wel tot moordanslagen gepleegd door leden van de Devlag. Deze *Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft* was aanvankelijk een culturele vereniging, in 1936 opgericht door Vlaamse en Duitse academici, om de overeenkomsten van de Vlaamse en Duitse cultuur te benadrukken, maar evolueerde na de Duitse inval naar een nationaalsocialistische club. In totaal werden in België 11 vrijmetselaars door moordcommando's van collaborerende groepen vermoord. Vele vrijmetselaars hebben de concentratiekampen niet overleefd.

In zijn paranoïde delirium richtte dokter Ouwerx al zijn haat tegen de persoon van dokter Félix Imianitoff in de zogenaamde 'affaire Imianitoff'. De zaak illustreert de paranoïa die in de jaren 1930 heerst bij de aanhangers van de nieuwe orde: haat tegen de joden, haat tegen de vrijmetselaars, haat tegen de socialisten die beschouwd werden als cryptobolsjewieken, haat tegen de psychoanalyse die verondersteld wordt van joodse origine te zijn. Vanwege haar theorieën over seksualiteit wordt de psychoanalyse aanzien als een aanzet tot losbandigheid en een bedreiging voor de traditionele 'Germaanse' familie.

Belgisch establishment

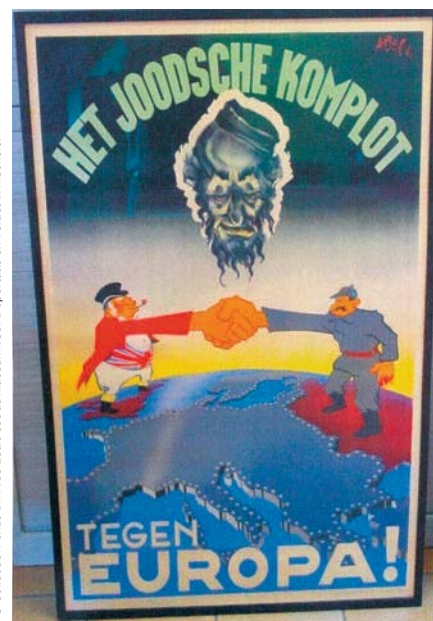
Het zogeheten 'Joods Vrijmetselaarscomplot' was een ware ideologische obsessie in de conservatieve kringen, tot bij Leopold III die een vijandige houding en vooroordelen cultiveerde jegens de Joden. Eén maand na de verordeningen tegen de Joden van 24 oktober 1940, verklaarde de vorst aan zijn secretaris Graaf Robert Capelle: "Het kwaad dat ze veroorzaakt hebben is onvoldoende gekend. Zij zijn de grote schuldigen van onze tegenspoed. Zij verschuilen zich achter de vrijmetselaars. *C'est la clique judéo-maçonnique!*" (1)

Dat het antisemitisme in de jaren 1930 alom aanwezig was in het establishment blijkt onder meer ook uit de houding van graaf Henri de Baillet Latour, de controversiële voorzitter van het Belgisch Olympisch Comité, die tijdens de Spelen van Berlijn in 1936 de ogen sloot voor de raciale politiek van Hitler en de Jodenvervolging. Vanaf 1935 gebeurde de Jodenvervolging nochtans op zo'n grote schaal dat ze niet meer te negeren was.

Manifest der professoren

Reeds in 1933, toen de nazi's in Duitsland aan de macht kwamen, was de Jodenvervolging een bekend gegeven, ook buiten de Duitse grenzen. In het boek *Het IIIe Rijk en de Joden* (1933) protesteren 108 Belgische hoogleraren – de overgrote meerderheid van de ULB – in een manifest tegen de Jodenvervolging. In hetzelfde jaar verschijnt ook in Parijs *Réquisitoires livre brun sur l'incendie du Reichstag et la terreur hitlérienne* waarin eveneens in een vroeg stadium de Jodenvervolging en de discriminatie en uitsluiting van Joodse artsen worden aangeklaagd.

Zes jaar later (!) verschijnt een nieuw manifest van de Belgische universiteitsprofesso-

© Collectie-Fonds Dr. Yves Louis, Joods Museum voor Deportatie en Verzet in Mechelen

© Collectie-Fonds Dr. Yves Louis, Joods Museum voor Deportatie en Verzet in Mechelen

gen af van het Ministerie van Onderwijs. De vrije universiteiten waren de tweetalige Katholieke Universiteit Leuven die afhing van het Belgisch episcopaat, en de Université Libre de Bruxelles die bestuurd werd door vrijdenkers uit liberale en socialistische milieus. Vele van de professoren die het manifest van 1939 ondertekenden kregen het onder Duitse bezetting hard te verduren.

Bolsjewisering der geneeskunde

De antimaaçonnieke strijd werd in België vooral gevoerd door de Tiense arts Paul Ouwerx, een notoir rexist die voorzitter was van de antivrijmetselaarsorganisatie *L'Euration-De Bezem*, die de steun genoot van de Duitse Sipo-SD (*Sicherheitspolizei und Sicherheitsdienst*) en de SS organisatie *Ahnenerbe*. *L'Euration-De Bezem* organiseerde antimaaçonnieke tentoonstellingen in Brussel en andere Belgische steden,

seurs du communisme. La Franc-Maçonnerie peinte par elle-même, een aanklacht tegen wat hij noemt "La Bolchevisation de la médecine".

Ouwerx is geobsedeerd door het Joods-bolsjewistisch en het judeo-maçonnieke complot. Hij propageert de *De Protocolen van de Wijzen Van Sion*, een vervalst pamflet opgesteld door Mathieu Golonvinski van de in Parijs gevestigde Okhrana, de geheime politie van de Tsaar. Het boek plagieert de *Dialogue aux enfers entre Machiavel et Montesquieu*, dat in 1864 uitgegeven werd in Brussel, als aanklacht van advocaat Maurice Joly tegen Napoleon III.

Moord en vervolging

Tijdens de Duitse bezetting werd door de *Militärverwaltung* geen systematische campagne opgezet tegen de vrijmetselarij en het kwam niet tot massale aanhoudingen. Maar de sfeer van haat en verklikking die reeds

Zaak dr. Imianitoff

Zowel Rexisten als Vlaams-nationalisten nemen eenzelfde antimaaçonnieke houding aan: "Contre les bolchéviques, contre les juifs, contre les francs-maçons, le même combat!" In zijn brochures klaagt dr. Ouwerx de Gentse psychoanalyticus Jacques De Busscher aan, docent aan de ULB, later diensthoofd psychiatrie in Gent én lid van de Gentse loge *Le Septentrion*. Ook de sociale geneeskunde krijgt het hard te verduren. Zo wordt dr. René Sand, socialist, secretaris-generaal van de dienst Volksgezondheid, professor aan de ULB, ervan verdacht de geneeskunde te willen 'bolsjewiseren'. Sand is een Joodse vrijmetselaar, net als zijn lotgenoot, de Antwerpse arts Frédéric Imianitoff die eveneens op Volksgezondheid werkt en een van de auteurs is van het Plan de Man, maar wordt aangeklaagd wegens mogelijk geknoei met zijn diploma en zijn curriculum vitae.

Na een aanklacht door het ministerie van Justitie kreeg hij 6 jaar gevangenisstraf. De rechtbank veroordeelde hem als 'geneesheer-avonturier' doch niet voor het uitoefenen van de artsenpraktijk. Bij de Duitse invasie in mei 1940 werd Imianitoff voorlopig vrijgelaten. Hij vluchtte naar Frankrijk en werd in het kamp van Vernet opgesloten. In 1945 keerde hij terug naar Brussel, maar de strafrechtelijke feiten waren inmiddels verjaard. De zaak Imianitoff werd symbool voor de vervolging van Joden en vrijmetselaars. De Antwerpse arts had een Duitse moeder en

2. Antisemitisme en antivrijmetselarij

Universiteiten kleuren zwart en wit

► Vervolg van pagina 10

een Russisch-Joodse vader. In de ogen van de fascist en de conservatieven was hij kop van Jut en het gedroomde prototype van de 'corrupte en oneerlijke Jood'. De Jodenhaat manifesteerde zich publiek tijdens de bezetting, wat dramatische gevolgen had voor de Joodse artsen.

Hans Handovsky

Van de vier Belgische universiteiten had de Duitse bezetter er vooral twee in het vizier om de belangen van het Derde Rijk te dienen. De Gentse universiteit moest een *Zentrum volksverbundener flämischer Wissenschaft* worden, een Germaans voorbeeld voor West-Europa. Voor de ULB was vooral een politieke en culturele rol weggelegd. De Duitse bezetter drukte zijn stempel op het universitaire beleid en schoof in Gent *brauchbaren flämischen Kräften* naar voor, die samen met Duitse gastprofessoren de *Tradition deutsch-flämischer Zusammenarbeit* gestalte gaven. Voor vele professoren kende de oorlog dramatische gevolgen.

Zo was de aanstelling van de Oostenrijkse arts van joodse origine Hans Handovsky – eerst assistent en later werkleider – een doorn in het oog van de Duitsgezinde professor Frans Daels. Handovsky was één van de 50 professoren die na de Rijksdagbrand van 1933 aan de universiteit van Göttingen de biezen moest pakken. In Gent ontpopte hij zich als een buitengewoon bekwaam onderzoeker in het team van professor Corneel Heymans die in 1938 de Nobelprijs voor Geneeskunde in ontvangst mocht nemen. Desalniettemin werd Handovsky in 1941 geschorst door de Duitsers. Handovsky overleefde de oorlog. (2)

Slachtoffers

Door de Duitse verordening van 28 oktober 1940 wordt aan Joden onder meer verboden openbare ambten te bekleden en "lid te zijn van het onderwijzend personeel van om het even welk soort van scholen". Tal van Joodse professoren, assistenten en studenten werden aan de Gentse universiteit weggestuurd.

Een aantal onder hen heeft de oorlog niet overleefd, onder meer Falks-Fedor Epstein, Marcus Fink, David Lustig, en dr. Rifca-Tirlea Schor, die samen met haar kinderen op transport naar Auschwitz werd geplaatst.

Ook in Brussel leidden de verordeningen tegen de Joden zeer snel tot arrestaties en ontslag van Joodse professoren en artsen in publieke ambten en ziekenhuizen. Deze verordeningen zullen bij de oprichting van de Oorlogsorde van Geneesheren nog worden versterkt. Nog vóór de publicatie van deze verordeningen, in augustus 1940, werd professor Weil van de ULB opgepakt en opgesloten in de gevangenis van Sint Gillis. Om in de vervanging te voorzien van de professoren die aan de faculteit Geneeskunde van de ULB werden ontslagen, deden de Duitse autoriteiten een beroep op de Gentse professoren Heymans, Elaut en Vanhoutegem. In dezelfde geest werd het weren van "volksvreemde elementen" betracht in een voorstel van numerus clausus om de overbevolking en de democratisering tegen te gaan" (sic).

Dr. J. Decoux van het Sint-Pieters ziekenhuis in Brussel klaagt vrijmetselaars en de Joodse

▲ Hans Handovsky, briljant onderzoeker, door de Duitsers geschorst.

professoren aan in één van de meest hatefulijke documenten van deze periode. In een lange brief, gericht aan Oberarzt dr. Dietrich in het nazi hoofdkwartier in België, beschuldigt Decoux de Brusselse universiteit en vooral de faculteit Geneeskunde ervan de Joden te begunstigen en wel in die mate "dass die Juden eine Gefahr für den belgischen Arzt darstellen, und das die Freimaurer Solidarität jede Aktion noch schwieriger gestaltet" (3). Decoux noemt bij naam de professoren Murdoch, Cohen, Weill, Wibauw, Dustin en Millet, en voegt er verontschuldigend aan toe dat zijn lijst niet volledig is. Tegelijk klaagt Decoux verscheidene artsen aan die Joodse personen in het ziekenhuis onderdak verlenen. Gelijkaardige brieven schreef de Antwerpse arts Frans Van Hoof die collega's verklikte die Joodse families hielpen.

Sommige Joodse artsen duiken onder, anderen engageren zich in het verzet, onder meer Nusyn Appelboom (1910-1999) die als verbindingsofficier functioneerde, en Henri Pohl van het Sint-Pietersziekenhuis die in 1943 gefusilleerd werd. Over geneeskundestudent Georges (Youra) Livchitz, die in Boortmeerbeek de trein van het XXe transport tot stilstand bracht en in 1944 gefusilleerd werd, komen we later uitvoerig terug. Vele Joodse artsen

werden gedeporteerd en overleefden de concentratiekampen niet. Dat is onder meer het geval voor Simon Helman (1902-1943), transport via Mechelen naar Auschwitz, David Mohrer (1910-1942), transport van Drancy naar Auschwitz, Isidore Gunzburg (1875-1943/1945), professor aan de ULB, die eveneens in Auschwitz werd vermoord.

Tekst: Yves Louis

Redactie: Henk Van Nieuwenhove

Beknopte bibliografie

- Verschooris M. en Louis Y., UGENTMEMORIE. *De faculteit Geneeskunde tijdens Wereldoorlog II*, oktober 2013. Zie 6. Bronnen.
- *Het IIIe Rijk en de Joden. Enige documenten*. Comité tot Verdediging van de Rechten der Joden. Antwerpen 1933
- Despy-Meyer Andrée, Dierkens Alain, Scheelings Frank (red.), 25.11.1941. L'Université Libre de Bruxelles ferme ses portes, Archives van de ULB 1991, 222 p.
- Appelboom Th. (red.), Pirson C., Riviere L., *La faculté de Médecine de l'Université Libre de Bruxelles sous l'occupation*, Collectie Musée de la Médecine, nr. 2 Brussel 2009, 144 p.
- Steinberg Maxime, *La persécution des Juifs en Belgique (1940-1945)*, Éditions complexe, 2004, 316 p.
- Taguieff Pierre-André, *Les protocoles des sages de Sion, faux et usages d'un faux*. Berg International-Fayard. Parijs 2004, 489 p.
- Ouwerx Paul, *Les cagoulares démasqués*. Tienen 1939.
- Ouwerx Paul, *Le scandale Imianitoff, La Franc-Maçonnerie. La Bolchevisation de la Médecine*. Tienen 1939.
- Ouwerx Paul, *Les précurseurs du communisme. La Franc-Maçonnerie peinte par elle-même*. Tienen 1940.

(1) Citaat uit Jean Stengers, *Léopold III et le gouvernement. Les deux politiques belges de 1940*, Brussel, Éditions Racine 2002, 2e ed. uitbreid, p. 266.

(2) Een volledig portret van Handovsky werd opgenomen in Marc Verschooris, *Schrijven in de schaduw van de dood*, Snoeck 2005.

(3) De brief van Dr. J. Decoux aan het nazi hoofdkwartier, een onuitgegeven document, kan geraadpleegd worden op www.yveslouis.com/files/collaboratie/DECoux.pdf

Volgende aflevering:
Studenten geneeskunde in oorlogstijd

▲ Gedenkplaat voor de slachtoffers van de Shoah, in de Aula van de UGent.

Artsenkrant

Weekblad voorbehouden aan het medisch korps

Parait également en français sous le titre "Le Journal du Médecin"

Hoofdredacteur

Peter Backx – peter.backx@actuamedica.be

Adjunct-hoofdredacteur

Veerle Caerels – veerle.caerels@actuamedica.be

Eindredactie

Henk Van Nieuwenhove – henk.van.nieuwenhove@actuamedica.be

Redactie

Pierre-Alain Belpaire, Wouter Colson, Patrick De Cock, Nathalie Degand, Nicolas de Pape, Manuel Di Pietrantonio, Karolien Van de Velde, ☎ 02-702.70.36, ak@actuamedica.be

Vaste medewerkers

Dr. Jean Andris, Peter Anthonissen, Katia Belloy, Claude Biéva, Erik Brusten, Michelle Cooreman, Johan Copermans, France Dammel, Patrick De Neve, Désirée De Poot, Tom Eelen, Stefan Eraly, Thierry Goorden, Jasper Jansens, Geerdt Magiels, Geneviève Ostyn, Peter Raeymaekers, Bernard Roisin, Dr. Jean-Marie Segers, Boudevijn Van Houten, Apr. Heidi Van de Keere, Ludwig Verdun, Dr. Guy Verhulst, Christine Vuegen, Johan Waelkens

Art director & hoofd van de productie

Viviane Claes – viviane.claes@actuamedica.be

Vormgeving

Philippe Ossemann, Ivan Petrovic, Antonio Zamora

Druk: Roularta Printing

Zoekertjes: Guido Marit
guido.marit@actuamedica.be

Personeelsadvertenties

Emily Deglas – emily.deglas@actuamedica.be
☎ 02-702.70.33

Jaarabonnement

Prijs: 120 euro – ☎ 078-35.33.13
Adreswijzigingen: ENKEL per e-mail naar circulation@actuamedica.be

De artikels, foto's, tekeningen en andere illustraties, opgenomen in het redactionele gedeelte van "Artsenkrant", bevatten geen publiciteit. Bedrijven en producten worden enkel ter inlichting vermeld. Alleen de auteurs/adverteerders zijn verantwoordelijk voor de artikels, foto's, illustraties, ideeën en de advertenties die in "Artsenkrant" verschijnen. Alle rechten van vertaling, overname en reproductie – op welke wijze dan ook – zijn voorbehouden voor alle landen. Pagina's met een gekleurde achtergrond vallen buiten de verantwoordelijkheid van de redactie.

Commerciële afdeling

Product manager

Virginie Meysmans – virginie.meymans@actuamedica.be

Account managers

Caroline Louis, Elke Van Rode, Dominique Van Peteghem

Front Office Manager

Emily Deglas – emily.deglas@actuamedica.be – ☎ 02-702.70.33

Artsenkrant is een uitgave van **actuamedica**

Medisch directeur: Dr. Christian Cottriau

Directeur van de redactie: Peter Backx

Verantwoordelijke uitgever

Stefaan Vermeersch – Raketstraat 50 – 1130 Brussel

www.artsenkrant.com

Content manager: Jorgen Vanderdood
jorgen.vanderdood@actuamedica.be

Aangesloten bij de Unie Van Uitgevers van de Periodieke Pers en Intekenaar

Member of
UB PRESS

ciM
CONTROLE
2012